

KULTUREN

Borgeby 23:6

Borgeby slott porttornet
Lomma kommun, Skåne
Antikvarisk medverkan 2014

KULTURMILJÖRAPPORT 2014:29

CARITA MELCHERT

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN FÖR SÖDRA SVERIGE

Innehåll

Inledning	2
Administrativa uppgifter	2
Sammanfattning av utförda arbeten.....	2
Byggnadshistorik.....	2
Dokumentation före åtgärder	3
Utförda åtgärder	3
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder.....	5
Iakttagelser under arbetet	5
Bilder och ritningar.....	6
Västra längan.....	8
Östra längan.....	15

Inledning

Borgeby slott porttornet har sedan flera år haft en spricka i den norra fasaden i den västra längan som kallas kapellet. Sprickan upplevs ha ökat under de senaste åren varför styrelsen för Hanna och Ernst Norlinds stiftelse tog beslut att laga sprickan före vintern så att skadorna inte ökar. Åtgärderna har av länsstyrelsen bedömts som underhåll och är härmed inte tillståndspliktiga men ska kortfattat rapporteras. Kulturen i Lund har fått i uppdrag av ägaren och förvaltaren Hanna och Ernst Norlinds stiftelse att följa arbetet och upprätta rapport.

Porttornet har en komplex byggnadshistoria med olika uppbyggnadsfaser och skilda material. En sammansatt byggnadshistorik finns inte i dagsläget vilket försvårar val av metod vid underhåll.

Administrativa uppgifter

Fastighetsbeteckning: Borgeby 23:6

Kommun: Lomma

Arbetshandlingar: Inga upprättade

Fastighetsägare/förvaltare: Hanna och Ernst Norlinds stiftelse

Entreprenör: Blomkvist i Sireköpinge AB, Theodor Blomkvist

Antikvarisk medverkan: Carita Melchert

Startdatum: 2014-08-15

Slutbesiktning: 2014-09-11

Sammanfattning av utförda arbeten

Arbeten har utförts på den norra fasaden. Lagning av fasadsprickor, murad takfot och blindingar, puts kring ankarjärn samt montering av nät under takfot.

Byggnadshistorik

Borgeby slott härstammar från tusentalets mitt och har varit en helt kringbyggd anläggning. Sedan 1347 då en befäst gård omnämns i Borgeby har den flera gånger förstörts och byggts upp på nytt. Porttornet är den äldsta bevarade delen av slottet och kan vara uppfört under slutet av 1300-talet eller under 1400-talets första hälft. Porttornet består idag av porttornbyggnad med anslutande längor. Det är byggt i tuktad gråsten och tegel. Borgeby gård har brunnit 1452 och 1678. 1708 återuppbyggdes slottet efter branden och porttornet fick nya takstolar och tak. Borgeby slott byggnadsminnesförklarades 1996.

Dokumentation före åtgärder

På den norra fasaden fanns en spricka som löpte uppifrån takfoten via blinderingen och ner genom dörrvalvet. Sprickan var kring 20-25 cm djup. Valven i blinderingen och ovan dörren var skadade. Sprickan var även synlig invändigt i valvet ovan två fönster på våning två, i övrigt inte synlig invändigt. Något längre österut fanns ytterligare en kortare tvådelad spricka. Det bruk som rensades bort i sprickorna inför lagningen bestod av kalkbruk (ej analyserat) blandat med små natursten och tegelskärvor.

Kring gråstenar i anslutning till sprickorna satt putsen helt löst och riskerade att falla ner och det fanns fickor där vatten kunde tränga in. Den befintliga putsen på norra fasaden i anslutning till sprickorna var kalkbruk med ballast om ca 0-3 mm i röda och bruna nyanser (se figur 6).

Kring ankarjärnen fanns hål och bin hade byggt bon inne i väggarna. Inne i sprickor och bakom ankarjärnen fanns därtill organiskt material sannolikt rester från fågelbon.

I takfoten i mötet mellan de båda byggnadskropparna saknades ett par tegelstenar. På den östra byggnadskroppen fanns en glipa längs takfoten så att kajor hade byggt bon inne i stommen.

Fasaderna och takfoten är lappad och lagad vid många tillfällen med olika typer av bruk och tegelstenar. Även gult tegel förekommer vid tidigare lagningar vid takfoten. På vissa ställen är teglet vittrat.

Utförda åtgärder

Arbete har utförts från lift.

Norra fasaden västra längan.

Två sprickor har lagats. Sprickorna rengjordes från bruk och murades om med grundningsbruk och putsbruk. Två valv på blinderingar har murats om med befintliga tegelstenar liksom murad takfot i anslutning till blinderingarna. Där tegelstenar var kraftigt vittrade har de strukits med kalkbruk. Blinderingarna putsades därefter med putsbruk. Kring ankarjärn fylldes i med tegelstenar som fanns bevarade vid slottet och hela ytan putsades därefter med putsbruk. Den puts som satt helt lös och riskerade falla ner togs försiktigt bort. Kanterna av putsen putsades i mot gråstenarna så att vatten inte kan tränga in bakom putsen.

Norra fasaden östra längan.

Ett nät har monterats i takfoten för att hindra fåglar att flyga in och bygga bon inne i stommen. I det östra hörnet har ett par tegelstenar som fanns bevarade vid slottet murats i där tegelstenar saknades. I öster har lös puts och fogar putsats om. Kraftigt vittrade tegelstenar har strukits med putsbruk.

Befintligt putsbruk i anslutning till fasadsprickan utvärderades av Målkalk i syfte att få ett lagningsbruk med lämplig hårdhet, färgnyans samt ballaststorlek och ballastfärg. Fogbruk: Målkalk Grundningsbruk Saint-Astier NHL 5, skärvor av tegel blandades i fogbruket som utfyllnad.

Putsbruk: Målkalk Specialbruk SB345. Ett hydrauliskt kalkbruk baserat på naturlig hydraulisk kalk Saint-Astier NHL3,5. Ballast består av natursand 0-2 mm och natursingel 1-3 mm. Blandningsförhållande på det färdiga bruket är ungefär NHL 3,5 1:2,2 0-3 mm. Bruket är svagt pigmenterat med järnoxidgul och järnoxidröd, totalt cirka 0,2 gram/kg torrt bruk.

På alla fasaderna har bon efter bin vid ankarjärn och i sprickor sanerats av Anticimex. De invändiga sprickorna ovan fönstren mot norr har putsats och målats.

Figur1. Norra fasaden. Ungefärlig omfattning av utförda arbeten markerade.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Arbetena har utförts med hänsyn till byggnadens särart och kulturhistoriska värde. Putsbruket har anpassats för att vara så lika vad gäller färg och ballast i förhållande till det befintliga bruket på aktuell plats i byggnaden.

Fogbruket blandades med tegelskärv, på samma byggnadskropp kan man se äldre fogbruk med iblandning av tegelskärv, vilket har försökt att efterliknas.

Fler gråsten är synliga efter åtgärderna när den lösa putsen tagits bort. Här gjordes valet att inte putsa över stenarna på nytt för att minimera åtgärderna. Om senare bedöms att stenarna bör putsas över kan detta utföras. En byggnadsantikvarisk/arkeologisk undersökning kan underlätta vid val av metoder.

Iakttagelser under arbetet

Att takfotsmurningen skadats och vittrat under hängrännan beror sannolikt på att taket läcker vid hängrännan och vatten kommer in mot takfoten istället för i hängrännan.

Ett ankarjärn på den västra längan har dragits kraftigt inåt och deformerats.

I varje blinding på den västra längan finns ett centrerat rektangulärt hål, vilket kan vara ur försvarssyfte eller hål för balkar vid uppförandet av byggnaden. I hålet är tegelstenar placerade utan murförband med blindingen i övrigt.

I bottenvåningen i kapellet, den västra längan, finns en försvagning i valvet ovan den norra dörren. En av takbjälkarna är mitt i den lagade sprickan och vilar på valvet som också hade en spricka. I samma rum i sydöstra hörnet finns en invändig kraftig spricka.

Bilder och ritningar

Figur 2. Borgeby samt aktuell byggnadsdel markerat.

Figur 3. Före åtgärder. Norra fasaderna.

Figur 4. Efter åtgärder. Norra fasaderna. Något mer stenar har blivit synliga eftersom putsen satt helt lös på fasaden. I detta skede valdes att inte putsa över stenarna på nytt.

Före åtgärder. Sprickor ovan fönstren mot norr. Liknande sprickor finns även vid fönstren mot söder i samma rum.

Västra längan

Figur 5. Före åtgärder. De stora sprickorna är markerade med pilar. Det horisontella "strecket" mitt på fasaden är en telefontråd som har tagits bort.

Figur 6. Den gamla befintliga putsen i anslutning till sprickorna.

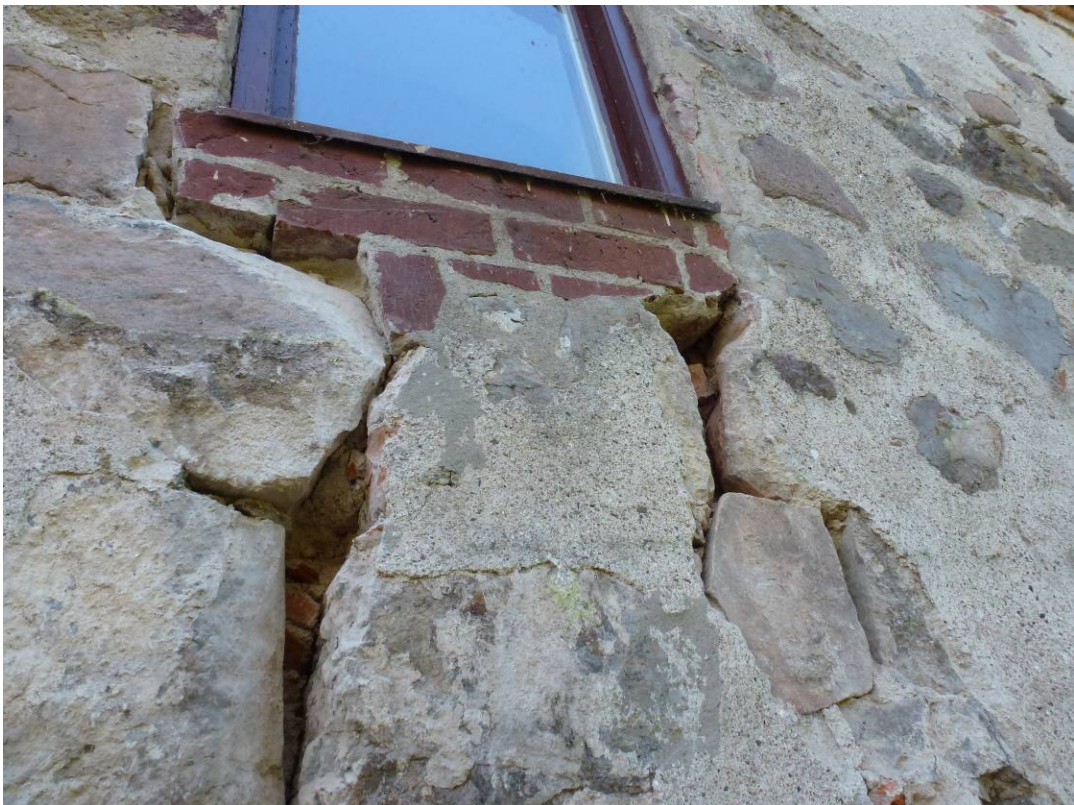
Före åtgärder. Sprickan som gick ända ner från takfoten till dörren på norra fasaden i kapellet.

Under arbete. Sprickan ovan dörren har rengjorts inför omfogning.

Sprickan till vänster i bild är rengjord inför lagning. Lagning av sprickan till höger i bild ovan dörren är påbörjad. I blindingarna ser man hålrummen som troligen härrör från när byggnaden uppfördes.

Sprickan vid det vänstra fönstret.

Valv vid blinding under arbete.

Exempel på skada vid dragjärn. Märk den dekorativa utsmyckningen av dragjärnet. De flesta dragjärn har denna form.

Skadad och vittrad takfot.

Efter åtgärder sprickan ovan dörren på den västra längan.

Östra längan

Östra längan. Under arbete. Nordöstra hörnet. Nät har monterats under hänggrännan, skruvarna ströks efteråt med färg så att de inte lyser. Fickor i fog och puts ska tätas.

Östra längan. Västra hörnet före åtgärder. Tegelstenar saknades varför fåglar kunde flyga in i stommen. Utrymmet har murats igen med liknande tegelstenar som fanns bevarade vid slottet.

Östra längan. Västra hörnet efter åtgärder. Utrymmet har murats igen med liknande tegelstenar som fanns bevarade vid slottet.

Efter åtgärd. Lagningar med bruk vid markering. Vid gul cirkel har ett par tegelstenar murats i takfoten där stenar saknades.

Efter åtgärder. Norra fasaden.